

1909

Inledning

I sista riksdagsvalet enligt den gamla rösträttsordningen i september 1908 gick SAP ytterligare framåt och andrakammarfraktionen bestod numera av 33 ledamöter. Annars präglade arbetskonflikter, lockouter och strejker, sommaren och hösten 1908 och våren 1909. Mest uppmärksammas blev attentatet mot strejkbrytare på båten Amalthea i juli 1908. Vilket ledde till kännbara straff för de tre gärningsmännen. I riksdagen befästes i februari två vilande lagförslag: de så kallade Staafflagarna och rösträttsreformen.

Majdemonstrationen var den 20:e sedan starten 1890. "En liten axplockning" om majfirandet publicerades i *Social-Demokraten*s majnummer, förmodligen skriven av Rickard Lindström. Demonstrationerna påverkades under de senare åren av de skärpta strafflagarna. Branting protesterade i Andra kammaren dels i februari mot uppfattningen om den "samhällsvådliga och samhällsupplösande" socialistiska agitationen, dels den 1 maj i en interpellation mot poliscensur och polisens ingripande mot fan- och andra texter under majdemonstrationerna. I sitt svar hänvisade statsminister dels till lagen, dels till möjligheten att överklaga myndigheternas åtgärder.

1. Majtalet

- Ort: Stockholm, Ladugårdsgärde, första talarstolen.
- Ämne: Arbetarepolitik.
- Källa: Social-Demokraten 1909-05-02, s. 2, Vår tjugonde 1-majdemonstration.

Det dröjde omkring 1 timme från avmarschen tills de första fanorna ryckte fram och började fylka sig omkring talarstolen. Publiken fördrev tiden med att läsa inskriptionerna å fanor och standar. Avdelningschefen hr Gustaf Wahl hälsade så demonstranterna välkomna med att erinra om dagens betydelse.

Han lämnade därefter ordet till redaktör *Hjalmar Branting*, som talade över ämnet: "Arbetarepolitik".

Om några månader, sade tal., är det 20 år sedan den internationella kongressen i Paris införde en ny sedvänja i hela den civiliserade världen. Man skapade åt arbetareklassen en lag, då den kunde samlas och inför de maktägande frambära sina krav. Samhället vill ej uppfylla dessa, men arbetareklassen har skapat ett internationellt land, som förenar proletariatet i alla land. Överallt samlas man nu omkring kravet på 8 timmars arbetsdag emot den borgerliga världens fordran att pressa ut så mycket som möjligt av arbetarna, medan dessa själva endast i ringa mån få njuta frukten av sina ansträngningar. Till denna rent ekonomiska fordran, som

framkom, då arbetareklassen fann sig själv, fogades vid kongressen i Zürich 1893 en annan samlingspunkt, nämligen kamp mot militarismen. Den internationella socialdemokratin sträcker broderligt händerna till andra folk, medan de maktägande kringgärda sig med fästningar och söka skydd bakom bajonetterna. Arbetarna kräva en fredlig politik, och att rustningarna minskas i stället för att ökas. På 1 maj demonstrera vi därför också för fred och broderskap folken emellan.

Men arbetareklassen har förstått, att den kapitalistiska samhällsordningen ej i ett slag kan förändras. Målet måste dock alltid stå klart att minska de rustningar, under vilka folket i alla land dignar. Militärbudgeten för hela världen uppgår till omkring 12 miljarder kronor årligen.

Räknar man därtill de mångfaldiga indirekta kostnader, som försvaret kräver, torde summan stiga till mer än 15 miljarder. Om ytterligare därtill lägges det slöseri med arbetskraft och den minskning i produktion av nyttiga ting, som militärväsendet för med sig, äro vi uppe vid den svindlande summan av 20 miljarder kronor årligen. Man måste fråga sig, om detta är frukten av vår beprisade civilisation, att man måste kasta ut sådana summor för att åstadkomma en s.k. trygghet. Ja, då må man säga, att det är civilisationens fullständiga bankruttförklaring. Denna vanvettiga taktik sätter ej som sitt mål att göra livet ljusst för massorna, och därför måste den kapitalistiska civilisationen störtas, så att folket självt får ordna sina angelägenheter och leda produktionen, att de må giva åt alla vad de behöva.

Samtidigt som den kapitalistiska civilisationen således driver sig själv ut i det absurda, koncentrerar sig rikedomerna i en liten samhällsklass' händer. En undersökning i Tyskland pekar slående på huru industrialiseringen alltmer vinner terräng, medan jordbruket skjutes undan. De små inom samhället få allt värre att taga sig fram, och allt flera dragas till fabriker. Den politiska tyngdpunkten flyttas över till de stora industriidkarna. Utvecklingen går också i huvudsak enligt de linjer, som de socialdemokratiska teoretikerna förutsagt, även om ej alla detaljer skulle sammanfalla därmed. Klyftan ökas mellan de samhällsklasser, som knappast kunna hålla sig över svältgränsen, och de andra, som leva av massornas produktiva arbete. Så gestalta sig förhållandena i alla moderna samhällen utan avseende på styrelsesätt.

Men samtidigt som kapitalet antager gigantiska former, växer också arbetareklassens makt. Vi måste följa utvecklingens väg, så att vi ej stå handfallna inför kapitalets jättemakt. Det hjälper ej här att predika moral eller stifta små lagar, som gripa in litet här och litet där, såsom de borgerliga reformatörerna föreslå, nej, den enda riktiga vägen går genom socialdemokratin. Det arbetande folket skall självt ha i sin hand de medel, som kapitalismen har till sitt förfogande. Men dit komma vi ej genom granna tal, utan vi måste skapa en makt, som förmår bestämma, hur samhället skall gestalta sig. Målet skall nås på två vägar. Samlade inom de fackliga organisationerna äga vi en styrka, som arbetsgivarna ej lyckas slå ner. Därtill måste vi

taga vara på arbetareklassens politiska inflytande. Arbetarna måste vänja sig att använda de organ, vi äga i stat och kommun, i sina syften. Detta gäller särskilt nu, då vi dagligen få bevittna attentat mot det arbetande folket av penningemaktens representanter eller dess vasaller inom riksdagen. Dessa s.k. folkrepresentanter ha böjt sig under första-kammaroket, de ha blivit möra under påtryckningarna, oaktat de först förklarar, att de ej skulle rösta för det högre sjömilitära anslaget. Så slösas det i dessa dagar med allas våra pengar till byggande av pansarbåtar, som dock endast äro lilleputtar inför stormakternas slagskepp. Och detta sker, samtidigt som regeringen söker kringskära riksdagens makt. Arbetareklassen får ej i falsk radikalism vända politiken ryggen. Det gäller att bland lantarbetare och bönder, sprida upplysning. Så skall byggas en barriär, som första kammarherrarna ej kunna hoppa över. Detta är verklig arbetarepolitik, som skall föra fram till arbetareklassens regemente, till arbetets fria republik, där allt är till allas nytta. Men dit måste vi kämpa oss steg för steg och föra en förnuftig taktik, som ej kan slås tillbaka.

Tal. slutade sitt av starka bravorop ofta avbrutna anförande med en maning till kraftig sammanslutning både fackligt och politiskt och höjde ett av entusiastiska hurrarop och fanfarer åföljt fyrfaldigt leve för arbetareklassens slutliga seger efter dessa stridslinjer.

2. Ledare

- Ämne: Herr Lindmans hjälptrupper.
- Källa: Social-Demokraten 1909-05-02, s. 1.

De pojkupptåg, med vilka Stockholms ungsocialister ute på Ladugårdsgärdet sökte störa 1-maj-demonstrationen och visa en häpnande värld den "revolutionära" taktiken i dess glans, innebära ett ytterligare stort steg till att klara linjerna mellan den socialdemokratiska arbetarrörelsen och det skrånande påhäng, som under masken av radikala fraser systematiskt gå reaktionens ärenden.

Man hade i "Brand" tillkännagivit att man icke alls ämnade delta i sådant gyckel som den internationella mönstringen för lagstadgad 8-timmarsdag. Ungsocialisterna skulle demonstrera för sig själva för mycket radikalare ting. *Naturligtvis* iaktogs detta så, att man efter fjolårets föredöme sökte redan under tåget, bakom ryggen på kommunstyrelse och övriga ansvariga, smussla in sina små speciella standar med den tillsvidare av domstol som otillåtna dömda inskriften om tronen, altaret och penningspåsen.

Då dessa första försök att förleda demonstranterna till obetänksamheter alldeles misslyckats, samlade man sig i stället för ett huvudnummer ute på Gärdet. En pojkskara ordnade sig till ett litet tåg, lyfte i vädret ett dussin av de otillåtna plakaten

och marscherade så under rop och sång fram genom ytterleden av skarorna kring talarstolarna. Det lyckades mycket riktigt att här och var för ett ögonblick störa demonstrationens fortgång och i första överraskningen tyckte nog många att plakaten voro pikanta att se. Men de skarpa vidräkningar hela detta okynnestilltag genast framkallade från flera talarstolar och vilka hälsades med demonstrativt bifall, hade nog alls icke ingått i vederbörandes planer.

Efter detta direkta angrepp mot socialdemokraterna skulle emellertid det stora "revolutionära" huvudnumret komma: marsch fram mot kasernerna med standaren och antimilitaristiska flygblad. Detta avlöpte naturligtvis som var människa kunde förutse: polisen ingrep, bemäktigade sig standaren och häktade en och annan av dem, som satte sig till motvärn.

Det var ju klart att resultatet *måste* bli bråk med polisen, som till en början var underlägsen, men snart fick förstärkning, t.o.m. av militär, som dock icke gjorde mer än visade sig. Antagligen hade den ungsocialistiska ledningen beräknat att åsynen av de poliskravaller den sålunda med full överläggning framkallat skulle locka de stora arbetarmassorna bort från sin egen demonstration att blanda sig i leken, som därigenom skulle ha fått ett helt annat allvar. Men därav blev alldeles intet. Ett relativt ringa fåtal nyfikna samlade sig framåt stridsplatsen till, det ofantliga flertalet stannade lugnt upp på backen och lät hrr Bergegrens och Holmströms lärjungar driva sin lek med polisen bäst de gitte.

Tilläggas bör att skådespelet av pojkgrupper, som så fort polisen gjorde ett utfall ögonblickligen skingrade sig i vild flykt över fältet, just icke var ägnat att väcka någon medkänsla för *allvaret* i hela detta upptåg. I fall det nu var, som lärofadern Hervé brukar säga, en övning i "revolutionär gymnastik", så gällde då övningen denna gång uppenbart i främsta rummet konsten att bruka *benen*. Men vi få nog snart se "bevisat" med samma logik som så mycket annat, att just *detta* är särskilt viktigt att kunna vid den blivande sociala revolutionen... [så i texten].

Naturligtvis förekom under tumultet också stenkastning, så att det blir möjlighet att försöka upploppsparagrafens hela stränghet mot de anhållna. - Ett efterspel ägde senare rum inne i staden, kring Östermalms kyrkogård, varvid polisen lär ha uppträtt vida mer hänsynslöst än på Gärdet, där den väsentligen höll sig på defensiven.

Och resultatet av det hela?

Det är tvåfaldigt. Den närmaste effekten, avsedd eller icke, blir en präktig handräckning åt hr *Lindman*, när han skall till att besvara interpellationen om förbudet här i Stockholm mot inskriften: "Inte en man - ej ett öre åt militarismen!" Hans pressdrabanter ha redan börjat slå mynt så gott de kunna av upptågen: här behövs en fast hand, inga medgivanden, se på de laglösa elementens framfart ute på Gärdet! Att under larmet kring dessa okynnestilltag det blir den medborgerliga

friheten som får sitta emellan ligger för övrigt så i öppen dag, att det ej behöver närmare angivas. Lyckas det, som vi hoppas, ändå att vinna gehör för en friare tillämpning av demonstrationsrätten, så beror det uteslutande på att den ungsocialistiska *viljan* att göra ont och ställa till spektakel så litet motsvaras av *förmågan*, då ju hela den "revolutionära" demonstrationen icke blev till annat och mera än ett okynligt pojkkupptåg, litet oväsen och polisgruff, som kommer surt efter för deltagarna, men sannerligen icke borde kunna skrämman ens de ängsligaste kälkborgare.

Men en följd av helt annat slag bör också komma att visa sig.

Det var i vår tanke synnerligen nyttigt att skrövlarna om "handlingens propaganda" och "revolutionär taktik" fingo tillfälle en gång att just i handling visa på vilka vägar *de* vilja föra in den svenska arbetarrörelsen. Visa de det inte i fraser och talesätt, utan åskådligt inför ögonen på tiotusentals av huvudstadens arbetare. Först hjältebragden att söka störa den ordnade demonstrationen, så den stolta marschen över Gärdet med de förbjudna standaren, ett triumftåg, som brytes av en handfull poliskonstaplar, och så stenkastning och vild flykt undan de straffande polisnävorna - det hela är ett skådespel så dramatiskt lärorikt, att det bör verka kraftigare än hela volymer av artiklar eller föredrag mot de ungsocialistiska utsvävningarna.

Ända sedan det först kom till utpräglad brytning mellan socialdemokratisk åskådning och taktik å ena sidan, och de anarko-socialistiska riktningarna å den andra, har det funnits stora grupper arbetare, vilka envist velat sluta ögonen för de avgörande skillnaderna i hela uppfattningen av samhället och dess utvecklingslagar och reducera striden till en fråga om mer eller mindre "radikalt" temperament. Många, många sådana bör vad de med egna ögon sett 1 maj 1909 ha givit omsider en riktig föreställning om läget. Vi ha *icke* i dessa "ungsocialistiska" klubbister att skaffa med radikalare meningsfränder, som gärna sträva att stycke framför huvudhären, nej vi ha att i dem räkna med *fiender*, vilka systematiskt söka fördärva vad vi andra vilja bygga upp av frihet och människorätt för det arbetande folket. Ty deras teori är - om man nu kan bruka det ordet om så oklara och självmotsägande satser - att först när förhållandena blivit riktigt olidliga kommer det utbrott att ske, som skall vräka allt över ända; alltså - ju galnare, desto bättre.

Och i konsekvens härmed handla de, det är då visst och sant. Deras *sätt* att driva antimilitaristisk propaganda har skaffat oss skärpta strafflagar, vilka ögonblickligen av reaktionen brukades mot det fria ordet över huvud. Deras *sätt* att föra sin muntliga och skriftliga propaganda har varit underlaget för "systemet Petersson", och det råder en skön växelverkan, icke utan ett stänk av sympati, mellan de åtalshungriga myndigheterna och dem, som sätter ständigt nya argumenter i dessas händer. Vad deras Malmö-bomb hade för värde i somras i högerns kampanj mot

socialdemokratin, det veta vi alla; *den* ungsocialistiska stulna dynamiten var för högern värd mer än sin vikt i guld! Och nu dessa 1-maj-upptåg, försöket att förrådiskt smugga dem in i socialdemokratins demonstration, försöket att dels spränga sönder, dels locka in i meningslösa, men ödesdigra kravaller de samlade tiotusentalen av huvudstadens arbetare – alltjämt samma ansvarslösa fiendemanövrer syftande till att driva arbetarna, just då de börja få både fackligt och politiskt en smula grepp på samhället, åter ut till att vara en absolut isolerad, från allt inflytande utestängd klass, mot vars *alla* krav *hela* det övriga samhället väpnar sig och som följaktligen drives, om den vill eller icke, in på de våldsamma sociala katastrofernas vägar.

Men det gäller om dessa fiender som om de flesta, att de äro farliga egentligen blott så länge de icke igenkännas som sådana. I det fallet ha händelserna i lördags varit ofantligt nyttiga. Även våra mot ungsocialisterna mest "toleranta" partivänner skola nödgas säga sig, att med det slags folk, som då drev sitt ofog, har vår socialdemokratiska arbetarrörelse intet annat att skaffa än att behandla dem utan omsvep och utan blödighet som de fiender de äro. Och vinsten för hela rörelsen av en sådan växande insikt blir ofantligt mycket större och framför allt varaktigare än den, som till äventyrs hr Lindman och hans garde nu kan komma att inhösta genom att söka spela ut "Brand"-ynglingarnas tilltag som bevis för att det omöjligen kan gå an att ge svenska folket den fria demonstrationsrätt, som socialdemokratin kräver.

Hj. B-g.

3. Interpellation i Andra kammaren 1 maj

- Källa: Andra kammaren 1909, nr. 53, s. 45-47. – Ett handskrivet manuskript finns i Brantings arkiv, vol. 2.1:03.

Som bekant inträffade vid fjolårets första-maj-demonstration i hufvudstaden en episod, som lät ganska mycket tala om sig. Ett standar, som införts bakom ryggen på de ansvariga anordnarna af demonstrationen blef icke genast af polisen aflägsnadt, utan först efteråt följde åtal mot dess bärare för s.k. förargelseväckande beteende. Detta förståndiga förfaringssätt från ordningsmakten i Stockholm föranledde, efter en interpellation i Första Kammaren, ett inskridande från regeringens sida, hvarigenom dels åtskilliga polismän af olika grader, hvilka önskat undvika att genom utmanande åtgärder möjligen ge anledning till oordningar, ställdes under åtal för tjänstefel, dels utsändes ett af civilministern kontrasignerat cirkulär, hvori

länsstyrelserna anbefalldes att erinra polismyndigheterna "om vikten af erforderliga åtgärder, på det att fanor och standar, som kunna väcka allmän förargelse eller eljest innehålla mot lag stridande inskrifter eller framställningar, icke må offentligen bäras eller uställas". Någon erinran samtidigt om vikten af sansad pröfning vid hvarje sådant tillfälle eller om iakttagande af ett förståndigt förfarande vid utförande af i dylika fall erforderliga order fann regeringen icke skäl att foga till denna erinran.

Denna rundskrifvelse måste under sådana omständigheter af vederbörande uppfattas som en visserligen indirekt, men därför icke mindre tydliga order att söka så snävt som möjligt inskränka den häfdvunna demonstrationsrätten i detta land, hvilket ju plägar vid festliga tillfällen prisas af de maktägande som "frihetens stamort på jorden". Vid remissen af årets statsverksproposition hade jag också tillfälle påvisa flere exempel på, att effekten blifvit just denna och att vederbörande därför i sin skuggrädsla förbjudit inskrifter som "Krig är brodermord" eller "Bort med de utländska strejkbrytarne", under förvändning att de skulle väcka något slags "allmän förargelse".

Nu har på nytt en händelse inträffat, som belyser, hur denna rundskrifvelse i praktiken verkar till inskränkning af den medborgerliga frihet, vi sedan länge ägt. Öfverståhållareämbetet i Stockholm har nämligen tagit sig det orådet före att vilja censurera inskrifterna på de standar, som voro afsedda att föras i Stockholms arbetarekommuns demonstration i dag, och har därvid dekreterat, enligt resolution af 28 april att ett standar med inskriften: "Inte en man - ej ett öre åt militarismen!" icke får utvecklas å mötesplatsen eller bäras i tåget. Icke heller få andra fanor eller standar än de, mot hvilka, då de utvecklats på samlingsplatsen, anmärkning icke framställes af polismyndighet, medtagas i tågen. Efter hvad i dag meddelats mig har i Hufvudsta polisen förbjudit bärandet af ett standar med inskription: "Ned med klasserna! Medborgarrätt för kvinnor".

Nu är det ju ganska ursäktligt att, efter de särskilda åtgärder regeringen i fjol vidtog mot Stockholmspolisen, de ledande inom denna äro angelägna om att icke på nytt utsätta sig för Första Kammarens och regeringens misshag genom att medgifva demonstrationsrätt på samma vis som denna af ålder här tillämpats. Ansvar för den påtagliga inskränkning i denna rätt, som skett genom här omtalade förbud, bör

därför efter min mening långt mindre drabba den person, herr Wilhelm Tamm, som är den synlige utfärdaren af förbudet, än de högre uppsatta personer, hvilka angifvit riktlinjerna, huru deras underordnade böra för framtiden handla i hithörande frågor.

Hvad beträffar den nu i Stockholm förbjudna inskriptionen, synes mig solklart, att däri uttryckta önskemål är ett fullt lagligt sådant, som, i samma stund det uppbäres af ett tillräckligt flertal inom nationen, kan genomföras af en riksdagsmajoritet. Och hvad beträffar den "allmänna förargelsen" kan den knappast genom en sådan lösen väckas hos andra samhällsgrupper än sådana, som af klassegoistiska eller rent af personliga grunder anse militarismen vara ett godt, som måste till hvarje pris bevaras åt vårt fol. Lagens uttryck "allmän förargelse" kan ju dock omöjligen afse att gifva dessa reaktionära element inom samhället något privilegium på att få sina ensidiga meningar fredade för motsägelser från alldeles olikttänkande samhällsgrupper. Det förtjänar också att erinras om, att formuleringen af den nu i Stockholm förbjudna politiska satsen kommer från själfva huvudlandet för modern militarism, Tyskland, där den sedan årtionden tillbaka varit parollen för landets numera största politiska parti, det socialdemokratiska arbetarepartiet.

Då sålunda efter min mening här ägt rum ett uppenbart ingrepp i den medborgerliga friheten och detta ingrepp påtagligen förorsakats af en regeringshandling, som genom formellt försiktig affattning undandragit sig den erinran från konstitutionsutskottets sida, som annars väl knappast uteblifvit, så anhåller jag om kammarens tillstånd att få till hans excellens statsministern framställa följand fråga: Gillar regeringen, att den medborgerliga friheten så inskränkes, som med åberopande af dess cirkulär af juni 1908 om skarpare uppsikt på demonstrationsfanor nyss skett, då öfverståhållareämbetet i Stockholm förbjudit Stockholms arbetarekommun att i demonstrationståget första maj föra ett standar med inskriften: "Inte en man ej ett öre åt militarismen"?

Ifrågavarande anhållan bifölls af kammaren.

[...]

Ordet lämnades härefter till hans excellens, herr statsminister *Lindman*, som yttrade: allmänt bland annat:

[...] det synes mig, som skulle frihetens namn ofta missbrukas till försvar för allehanda själfsvåld, till och med när det tager sig uttryck i handlingar, stridande mot landets gällande lagar. Mot sådant själfsvåld måste regeringen med kraft reagera. Regeringen ämnar också såsom hittills söka se till, att ordningen inom landet upprätthålles och att medborgares af lagen tillförsäkrade frihet och säkerhet skyddas.

[...]